

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय
माननीय न्यायाधीश श्री चोलेन्द्र शमशेर जबर्रा
फैसला

०७०-WO-०२५७

मुद्दा: उत्प्रेषण समेत।

दाङ जिल्ला घोराही नगरपालिका वडा नं १० बस्ने अब्दुल मन्नान
सिद्दीकी.....१
ऐ ऐ बस्ने खर्सेद सिद्दीकी.....१
ऐ ऐ बस्ने अनवर हुसेन मुसलमान.....१

निवेदक
पक्ष

विरुद्ध

दाङ जिल्ला सौडियार गाउँ विकास समिति वडा नं ६ बस्ने श्रृजना शाह१
दाङ देउखुरी जिल्ला अदालत तहसील शाखा दाङ घोराही.....१
दाङ देउखुरी जिल्ला अदालत दाङ घोराही.....१
पुनरावेदन अदालत तुलसीपुर दाङ.....१

प्रत्यर्थी
विपक्षी

नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ को धारा ३२ तथा १०७(२) बमोजिम यसै अदालतको अधिकारक्षेत्र भित्र पर्ने प्रस्तुत रिट निवेदनको संक्षिप्त तथ्य एवं ठहर यस प्रकार छ ।

हामी रिट निवेदकहरु वादी र हाम्रो एकासगोलकी अविवाहिता दीदी जाकरा सरुर प्रतिवादी भै दाङ जिल्ला अदालतमा अंश मुद्दा चली विचाराधीन अवस्थामा छ । हाम्रो अंशभाग लाग्ने बसोबास गरी आएको घर जग्गा लगायतका सम्पूर्ण श्रीसम्पत्ति हाम्रो दीदी जाकरा सरुरको नाममा छ । विपक्षी प्रतिवादी जाकरा सरुरले प्रत्यर्थी श्रृजना शाहसंग रु ५,००,००० । को लेनदेन कारोबार गरेको भनी लेनदेन मुद्दा दायर

गरी प्रतिउत्तरसम्म नफिराई आपसमा मिलेमतो गरी फैसला गरे गराएछन् । सो कुरा दाङ देउखुरी जिल्ला अदालतबाट फैसला भै बिगो भरीभराउको सिलसिलामा मात्र हामी निवेदकहरुलाई थाहा जानकारी हुन आयो । हामी अंशियारहरु बीचको दाङ देउखुरी जिल्ला अदालतमा चलेको अंश मुद्दाको अन्तिम टुंगो नलाग्दाकै अवस्थामा हाम्रो समेत अंश हक लाग्ने बसोबास समेत गरी आएको एक मात्र घर जग्गा लेनदेन मुद्दाबाट बिगो भराउने सम्बन्धमा लिलाम बढाबढ हुन लागेको हुँदा घर जग्गाको लिलाम बढाबढ रोकी पाउँ भनी दाङ देउखुरी जिल्ला अदालतमा निवेदन दिएकोमा उक्त अदालतका तहसीलदारबाट मिति २०७०।१।३१ गते “निवेदकहरुले प्रतिवादी जाकरा सरुर समेत सगोलका अंशियार हौ भनी निवेदनमै स्वीकार गरेको अवस्था छ । आफूखुसी गर्न पाउने बाहेक सगोलको जुनसुकै आर्जन र लेनदेनको ढ नं बमोजिम लगाएको ऋण सबै अंशियारहरुलाई भाग लाग्छ भनी मुलुकी ऐन अंशबण्डाको १८ नं मा व्यवस्था भएको त्यस्तै लेनदेन व्यवहारको २२ नं मा जुन हिसाबले अंश अपुताली पाउँछ सोही हिसाबले साहु पनि तिर्नु पर्छ भन्ने व्यवस्था भएको छ । उपरोक्त कानूनी व्यवस्थाको आधारमा हेर्दा प्रतिवादी जाकरा सरुरले लिएको प्रस्तुत मुद्दाको ऋण यी निवेदकहरु समेतलाई बराबर भाग लाग्ने देखिन्छ । निवेदकहरुले दायर गरेको अंश मुद्दा विचाराधीन रही फैसला भै नसकेको र बण्डा छुट्याउने तर्फ दरखास्त नपरेको विद्यमान अवस्थामा लिलाम बढाबढको कारवाही अन्तिम चरणमा पुगी सकेको देखिँदा निवेदन माग बमोजिम लिलामको कारवाही स्थगित गर्नु पर्ने देखिएन । मिसिलको बाँकी कारवाही नियमानुसार अघि बढाउनु” भन्ने बेरीतको आदेश भयो । उक्त आदेश बदर गरी हाम्रो अंश मुद्दाको अन्तिम टुङ्गो नलाग्दा सम्म हाम्रो घर जग्गा लिलाम बढाबढ हुन लागेको प्रक्रिया रोकी पाउँ भनी दिएको निवेदन उपर दाङ देउखुरी जिल्ला अदालतका तहसीलदारबाट मिति २०७०।१।३१ को आदेश बदर गरीपाउँ भनी मुलुकी ऐन दण्ड सजायको ६१ नं बमोजिम माननीय न्यायाधीश समक्ष दिएको निवेदनमा दाङ देउखुरी जिल्ला अदालतका माननीय जिल्ला न्यायाधीशज्यूबाट “मिति ०७०।२।२४ मा यिनै जग्गा सम्बन्धमा यस अदालतको मिति २०६९।११।४ मा भएको आदेश उपर अब १७ नं बमोजिम पुनरावेदन अदालत तुलसीपुरमा गएको देखिँदा पुनरावेदन अदालतबाट अन्यथा आदेश भए बमोजिम हुने गरी आदेश भै नआउँदा सम्म लिलाम बढाबढको प्रक्रिया स्थगित राखी दिएको छ कानून बमोजिम गर्नु” भन्ने आदेश भयो । हामीहरुले दायर गरेको अंश मुद्दाको अन्तिम टुंगो नलाग्दा

सम्म हाम्रो घरजग्गा लिलाम बढाबढ हुन लागेको प्रक्रिया रोक्यो पाउँ भनी दिएको निवेदनमा हामी निवेदकको माग विपरीत पुनरावेदन अदालत तुलसीपुरले निवेदनको अन्तिम टुंगो नलाग्दा सम्म लिलाम बढाबढ रोक्ने गरी आदेश भएछ । मुलुकी ऐन अर्ब १७ नं बमोजिम उपरोक्त बेरीतको आदेश बदर गरीपाउँ भनी पुनरावेदन अदालत दाङ तुलसीपुरमा निवेदन दिएकोमा पुनरावेदन अदालतबाट “मिति २०७०।५।२४ मा तायदाती मुचुल्का हेर्दा बिगो तर्फ दावी गरिएका किन ३२४०, ३२४२ का जग्गाहरु ऋणी जाकरा सरुरको नाउँमा रहेको देखिएकोले सो जग्गालाई लिलाम प्रक्रियामा समावेश गर्न मिल्ने नै हुँदा लिलाम बढाबढ प्रक्रिया स्थगित गरेको मिति २०७०।२।२४ को आदेश मिलेको नदेखिँदा बदर गरिदिएको छ” भन्ने समेत व्यहोराको पुनरावेदन अदालत तुलसीपुरबाट आदेश भएको रहेछ । हामी एकासगोलका कुनै पनि अंशियार तथा घरको मुख्य व्यक्ति समेतको कुनै पनि तरीकाबाट मंजुरी नलिई दीदी जाकरा सरुरले ऋण लिई के कति रकम खर्च गरेकी हुन् सो कुरा समेत हामी अंशियार कोही कसैलाई कुनै थाहा जानकारी नभएको अवस्था हुँदा उक्त ऋण हामी समेतको एकासगोलको सम्पत्तिबाट तिर्नु पर्ने हुँदै होइन । मुलुकी ऐन लेनदेन व्यवहारको ८ र ९ नं मा भएको कानूनी व्यवस्था समेतको विपरीत हाम्रो अंश हकको सम्पूर्ण सम्पत्ति नै लिलाम बिक्री हुन सक्दैन । मुलुकी ऐन लेनदेन व्यवहारको ८ नं मा भएको कानूनी व्यवस्थालाई उपेक्षित गरी अंशबण्डाको १८ नं र लेनदेन व्यवहारको २२ नं प्रस्तुत विषयमा आकर्षित नहुने कानूनी व्यवस्थालाई गलत तरीकाबाट व्याख्या गरी हामी निवेदकहरुलाई निरंशी तुल्याउने किसिमले बिगो भराउने बहानामा बसोवास गरी आएको घर जग्गा नै लिलाम बढाबढको तरीकाबाट अन्यत्र कोही कसैको नाममा पूर्ण रुपमा हक हस्तान्तरण हुन सक्दैन । हामी अंशियारहरुले ऋण लिँदा कुनै किसिमको लिखित तथा मौखिक रुपमा सहमति नदिएको, ऋण लिएको रकम समेत हामी अंशियारहरुको सामूहिक हितमा प्रयोग भएको छैन । जसले ऋण लिएको हो उसैले मात्र आफ्नो अंश भागको सम्पत्तिबाट तिर्नु पर्ने अन्य अंशियारको अंश भागको सम्पत्तिबाट नपाउने भन्ने स्पष्ट कानूनी व्यवस्था समेतको विपरीत लिलाम बढाबढका काम कारवाहीहरु हुन लागेका छन् । उक्त आदेशमा प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ६(क) को पनि त्रुटि छ । घरको मुख्य अंशियार बाबु अजमतुल्ला मुसलमान हुन् । मुलुकी ऐन लेनदेन व्यवहारको ९ नं मा “यसै महलको ८ नं बमोजिम मुख्य भै कामकाज गरेकोमा

बाहेक अरु अवस्थामा एकाघरका उमेर पुगेको कुनै व्यक्तिले कुनै व्यवहार गरेको रहेछ भने निजले आफुले पाउने धनमा निजको हक नपुगेसम्म साहुले सो समाउन पाउँदैन । आफूले आर्जन गरेको वा आफूखुसी गर्न पाउने सम्पत्तिबाट मात्र लिन पाउछ निजको आफ्नो आर्जनको वा आफूखुसी गर्न पाउने सम्पत्ति रहेनछ भने निजले पाउने धनमा हक नपुगे सम्म धरकपड गर्न पनि हुँदैन” भन्ने समेतको कानूनी व्यवस्था भएबाट जाकरा सरुरको नाममा रहे भएको घर जग्गा हाम्रो समेत अंश हक लाग्ने भएकोले दाङ देउखुरी जिल्ला अदालतमा विचाराधीन रहेको अंश मुद्दाको अन्तिम टुंगो लागि उक्त सम्पत्तिमा निज दीदी जाकरा सरुरको हक स्थापित नहुँदा सम्म विपक्षी प्रत्यर्थीहरूले हामी निवेदकहरू समेतको अंशहक लाग्ने घर जग्गाबाट हाम्रो अंशहक जान सक्दैन । विपक्षीहरूको उक्त काम कारवाही र निर्णयबाट हामीलाई कानूनद्वारा प्रदत्त कानूनी हक र नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ को धारा १२(३) (ङ), १३ र १९ द्वारा प्रदत्त मौलिक हकको समेत हनन हुन गएकोले धारा १०७(२) बमोजिम पुनरावेदन अदालत तुलसीपुरको मिति २०७०।५।२७ को आदेश लगायत लिलाम बढाबढ सम्बन्धमा भएका सम्पूर्ण काम कारवाही एवं पत्राचारहरू समेत उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी अंश जस्तो नैसर्गिक अधिकार हनन हुने कुनै पनि किसिमको काम कारवाही नगर्नु नगराउनु भन्ने समेत व्यहोराको परमादेश लगायत अन्य जो चाहिने उपयुक्त आज्ञा आदेश जारी गरीपाउँ भनी निवेदकहरूले यस अदालतमा मिति २०७०।६।१० मा दिएको रिट निवेदन।

यसमा बाटाका म्याद बाहेक १५ दिनभित्र लिखितजवाफ पेश गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०७०।६।१७ को आदेश।

निवेदकहरूले यस मुद्दाकी प्रतिवादी जाकरा सरुर समेत उपर हालै दिएको अंश मुद्दा यसै अदालतमा विचाराधीन अवस्थामा रहेको कुरामा कुनै विमति छैन । उक्त अंश मुद्दा पर्नु अगावै प्रस्तुत मुद्दाकी वादी श्रृजना शाहले प्रतिवादी जाकरा सरुर उपर दिएको लेनदेन मुद्दामा मिति ०६९।३।२८ मा भएको यस अदालतको फैसला अनुसार साँवा पाच लाख र बिगो भरीभराउ हुदा सम्मको ब्याज समेत भराइ पाउँ भनी जाकरा सरुरका नामको जेथा देखाइ मिति ०६९।४।३२ मा दरखास्त दिनु भएको थियो । उक्त दरखास्त परेपछि प्रतिवादीका नाउमा यस अदालतबाट जारी भएको म्यादमा प्रतिवादी हाजिर नभै शुरु म्यादै गुजारी वसेका । यस अदालतको आदेशानुसार खटि गएका डोरबाट दावीको घर सहितको जेथा साठी लाख मूल्य पर्ने

तायदाती मुचुल्का भै आएको । मिति ०७०।१।१९ मा पैतालिस लाखको पंचकृते मूल्य समेत कायम भएको । उल्लिखित जग्गाहरु हामीहरुको समेत अंशहक लाग्ने सगोलको जग्गा हुँदा हामीहरुले प्रतिवादी जाकरा समेत उपर दिएको अंश मुद्दा किनारा नहुदा सम्म प्रस्तुत मुद्दामा लिलाम बढाबढको कार्य रोकी पाउँ भनी यिनै निवेदकहरुले दिएको निवेदनमा लिलामको कारवाही स्थगित गर्नु पर्ने देखिएन भनी तहसीलदारबाट मिति ०७०।१।३१ मा आदेश भएको थियो । उक्त आदेश बेरीतको भएकोले बदर गरी अंश मुद्दा किनारा नहुँदासम्म लिलाम प्रक्रिया रोकी पाउँ भनी मुलुकी ऐन दण्ड सजायको ६१ नं बमोजिमको निवेदन इजलास समक्ष पेश हुदा पुनरावेदन अदालतबाट अन्यथा आदेश भए बमोजिम हुनेगरी लिलामको कारवाही स्थगित गर्नु भन्ने आदेश भएको । माननीय जिल्ला न्यायाधीशको उक्त आदेश बेरीतको भएकोले बदर गरी हामीहरुले दिएको अंश मुद्दा किनारा नहुँदा सम्म लिलाम प्रक्रिया रोकीपाउँ भनी यी निवेदकहरुले मिति २०७०।३।१० मा पुनरावेदन अदालत तुलसीपुरमा निवेदन दिएकोमा तायदाती मुचुल्का हेर्दा बिगोतर्फ दावी गरिएका किन ३२४० र ३२४२ का जग्गाहरु ऋणी जाकरा सरुरका नाममा रहेको देखिएकोले सो जग्गालाई लिलाम प्रक्रियामा समावेश गर्न मिल्ने नै हुँदा लिलाम बढाबढ प्रक्रिया स्थगित गरेको मिति २०७०।२।२४ को तहाँको आदेश बदर गरिदिएको छ । अब कानून बमोजिम गर्नु भनी पुनरावेदन अदालत तुलसीपुरबाट मिति २०७०।५।२७ मा आदेश भए बमोजिम दावीको जेथाबाट बिगो भराउने प्रयोजनका लागी मिति २०७०।७।४ गतेको पहिलो लिलाम बढाबढमै लिलाम बोल्न मानिसहरु उपस्थित भएको । लिलाम बोल्ने मध्ये सबैभन्दा बढी अंक बसन्त श्रेष्ठको रु ४५,०१,२००। भएको र सो भन्दा बढीमा लिलाम बोल्न सक्दैनौं भनी अन्य बोलकबोलवालाहरुले लिलाम बढाबढको मुचुल्का मै सहिछाप गरिदिएको हुँदा सबैभन्दा बढी बोलकबोल अंक भएका बसन्त श्रेष्ठले नै सोही मितिमा बोल अंक बापतको रकम चुक्ता गरी जेथा लिलाम सकार गरी लिएको र वादीले आफूले पाउनु पर्ने बिगो सोही मितिमा बुझी सहिछाप समेत गरेकोले प्रस्तुत मुद्दाको बिगो भराउने कारवाही मिति २०७०।७।४ मा नै कानून बमोजिम सम्पन्न भैसकेको हुनाले पुनरावेदन अदालत तुलसीपुरबाट मिति २०७०।५।२७ मा भएको आदेश र उक्त आदेश बमोजिम भएका काम कारवाही उत्प्रेषणको आदेशबाट बदर हुने अवस्था छैन । रिट निवेदन खारेज भागी छ भन्ने पुनरावेदन अदालत तुलसीपुर,

दाङ देउखुरी जिल्ला अदालत, दाङ देउखुरी जिल्ला अदालत तहसील शाखा र प्रत्यर्थी श्रृजना शाह समेतको छुट्टाछुट्टै पेश भएको लिखितजवाफ ।

नियम बमोजिम दैनिक पेशी सूचीमा चढी पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको मिसिलको अध्ययन भयो ।

रिट निवेदकहरूका तर्फबाट कानून व्यवसायी मुकरर भएको देखिदैन । प्रत्यर्थीहरूका तर्फबाट समेत कानून व्यवसायी अनुपस्थित रहनुभयो ।

अब रिट निवेदन जारी हुने हो होइन भन्ने सम्बन्धमा निर्णय दिनु पर्ने देखियो ।

यसमा असाधारण अधिकारक्षेत्र अन्तर्गत दिइने रिट निवेदन ग्रहणयोग्य हुनका लागि रिट निवेदकले सफा हात लिएर आउनु पर्ने हुन्छ । तर विवादित लिलाम भएको किन ३२४० र ३२४२ को घरजग्गाको दर्तावाला र प्रमाणको लेनदेन मुद्दाको ऋणी निवेदकहरूकी दीदी जाकरा सरुरलाई निवेदकहरूले प्रस्तुत रिट निवेदनमा प्रत्यर्थी बनाउन सकेको छैन । त्यसैगरी प्रस्तुत घरजग्गा एकासगोलको भएकोले यसमा सबै अंशियारहरूको हकपुग्ने भन्ने निवेदकहरूको रिट जिकिर रहेपनि निवेदकहरू तीन जना बाहेक मूल अंशियार समेत अन्य अंशियारहरूले कुनै कारवाही चलाएको देखिदैन । यसबाट रिट निवेदकहरूले मुद्दामा यथार्थ तथ्य खुल्न नसकोस र यस अदालतले सबै कुराको जानकारी पाउन नसकोस भन्ने दुराशय लिएरै निवेदकहरूले प्रत्यर्थी जाकरालाई जानीजानी यस मुद्दामा प्रत्यर्थी बनाउन नचाहेको प्रष्ट हुन्छ । विवादित सम्पत्ति एकासगोलको हो वा बण्डा नलाग्ने प्रकृतिको प्रत्यर्थी जाकराको निजी आर्जन समेतको हो भन्ने ठहरमा नपुगी प्रस्तुत रिटको निरोपण गर्न मिल्दैन । यसको लागि निज जाकरा सरुरको जिकिर सुन्न आवश्यक हुन्छ । तर रिट निवेदकले निजलाई प्रत्यर्थी नबनाएको अवस्थामा निज जाकरालाई यस अदालतले प्रस्तुत रिटबाट खोजीखोजी बोलाउन आवश्यक पनि छैन । यो आधारनै प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज गर्न पर्याप्त छ । त्यसमा पनि प्रस्तुत रिट निवेदन २०७०।६।१० मा दायर भै सकेपछि प्रत्यर्थी श्रृजना शाह र अन्य साहुहरूको बिगो बापत २०७०।७।४ मा विवादित जग्गाहरू लिलाम बढाबढ भै सबैभन्दा बढी रु ४५,०१,२००। मा बसन्त श्रेष्ठले लिलाम बोली उल्लिखित रकम बुझाई लिलाम कार्य सम्पन्न भै सकेको भन्ने विपक्षीहरूको लिखित जवाफबाट प्रस्तुत रिट निवेदन दायर हुँदाको अवस्थामा आज आदेश हुँदाको दिनमा सारभूत परिवर्तन भै प्रस्तुत रिट निवेदनले आफ्नो प्रयोजन गुमाई सकेको देखिन्छ ।

विवादित घर जग्गाको दर्तावाला जाकरा सरुरले उल्लिखित २०७०।७।४ को लिलाम कार्यान्वयन नगर्नु नगराउनु भनी यस अदालतमा दायर गरेको ०७१-WO-००६८ नं को उत्प्रेषणयुक्त परमादेशमा यस अदालतको संयुक्त इजलासबाट निजको रिट निवेदन खारेज हुने ठहरी २०७१।८।१५ मा आदेश भएको पाइन्छ । यसबाट समेत २०७०।७।४ को उल्लिखित लिलाम सकारले वैधता पाएको अवस्थामा सो भन्दा पूर्वको अवस्थालाई लिएर दायर भएको प्रस्तुत रिट निवेदन झनै औचित्यहीन हुन पुगेको देखिन्छ । एउटै विषयमा कहिले दर्तावाला जाकरा सरुर र कहिले रिट निवेदकहरूले कानूनी कारवाही चलाएको देखिएबाट यी निवेदकहरू र विपक्षी जाकरा सरुर वास्तविक प्रतिद्वन्दी (real adversary) नभै मिलुवा व्यक्ति देखिए समेतबाट अदालतलाई गुमराह गर्ने रिट निवेदकहरूलाई यस अदालतले मद्दत गर्नु उपयुक्त समेत हुँदैन ।

माथि उल्लिखित आधारहरूले गर्दा रिट निवेदकहरूले उठाएको मुलुकी ऐन लेनदेन व्यवहारको महलको ८ नं र ९ नं को कानूनी त्रुटितर्फ विचार गर्नुको कुनै प्रयोजन नभएकोले प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ । दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार बुझाई दिनु ।

न्यायाधीश

म उक्त रायमा सहमत छु ।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत: इन्द्रकुमार खड्का

कम्प्युटर: चन्द्रा तिमल्सेना

सम्बत् २०७२ साल पौष महिना २३ गते रोज ५ शुभम्-----